

Kulturologická hledání ve středoevropském prostoru

Zdeňka Matyušová (České Budějovice)

Střední Evropa včera a dnes: proměny koncepcí II: jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie. Kolektivní monografie. Ed. Ivo Pospíšil. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018. 394 s. ISBN 978-80-88296-01-0.

Obsáhlá kolektivní monografie s názvem *Střední Evropa včera a dnes: proměny koncepcí II: jazyk – literatura – kultura – politika – filozofie* o rozsahu téměř čtyř set stran bezprostředně navazuje na svou první část a byla vydána péčí Středoevropského centra slovanských studií, z. s., v těsné spolupráci s Ústavem slavistiky FF MU, Českou asociací slavistů a Slavistickou společností Fran-ka Wollmana.

Tato zajímavá publikace je pestrá analýza různých náhledů na střední Evropu a zdařilým pokusem o vystižení toho, jaká role je dnes střední Evropě přisuzována v celoevropském myšlení. Jak v anglicky fundovaně psané předmluvě *Hledání střední Evropy* uvádí její autor Ivo Pospíšil (ČR), středoevropský prostor představuje složitý a spletitý kulturní komplex, region s pestrými a bohatými historickými a náboženskými událostmi, kolébkami revolucí a světovými válkami.

V reprezentativní knize jsou v abecedním pořádku představeny jednotlivé statě, které jsou vždy na začátku opatřené krátkou anotací a klíčovými slovy v původním jazyce článku (angličtina, čeština, polština, ruština, slovenština, ukrajinština) a abstraktem a klíčovými slovy v angličtině.

Předložená publikace je rozdělena na dvě stěžejní kapitoly: 1. *Jazyk – literatura – kultura* a 2. *Historie – filozofie – kulturní historie – politika – metodologie*.

V první z nich jsou otištěny následující statě: Ondřej Bláha (ČR): *Strukturní rysy jazyků střední Evropy* – autor hodnotí stupeň strukturních shod mezi jednotlivými jazyky střední Evropy a zamýšlí se nad historickými předpoklady konvergentního vývoje jazyků střední Evropy; Andrzej Borkowski

(Polsko): *Europa Środkowa w świetle peregrynacji Jakuba Sobieskiego* – o Evropě ve světle peregrace Jakuba Sobieskiego; Ivan Fedečko (ČR): *Ivan Franko – první ukrajinský Středoevropan* – článek o osobnosti ukrajinského autora, překladatele a publicisty konce 19. a počátku 20. století Ivana Franka a jeho přínosu pro evropský literární proces; Marta Germušková (Slovensko): *Slovenská literatura v stredoeurópskom kontexte* – autorka se zaměřuje na změny v chápání vzájemných vztahů mezi politikou, ekonomikou, kulturou, literaturou a zajímá ji především kulturní a literární kontext a specifčnosti středoevropského kontextu; Vladimír Heger (ČR): *Střední Evropa slovem a obrazem v dílech W. G. Sebald a O. Tokarczukové* – jedná se o srovnávací pohled na dva romány – *Austerlitz* od Winfrieda Georga Sebald (2001) a *Knihy Jakubovy* (2014) od Olgy Tokarczukové, které mimo jiné nastolují také otázku geografických a kulturních hranic střední Evropy; Михайло Гнатюк (Україна): *Східні традиції та центральноевропейські орієнтири: українська література кінця ХІХ – початку ХХ ст.* – článek o orientálních tradicích, středoevropské orientaci a ukrajinské literatuře konce 19. a začátku 20. století; Zuzana Chrenková (Slovensko): *Slovenská literárna moderna ako súčasť stredoeurópskeho duchovného celku (J. C. Hronský v kontextoch a súvislostiach)* – komparatistická studie je především hlubokou analýzou románu Jozefa Čigera Hronského s názvem *Pisár Grác* (1940) v širším kontextu jak slovenské, tak středoevropské a evropské literární moderny; Agnieszka Janiec Nyitrai (Maďarsko): „*Nie żyć wtyraniu kierunków*“. *Polska między Wschodem a Zachodem w eseju podróżniczym Andrzeja Stasiuka Wschód* (2014) – o Polsku mezi Východem a Západem v eseji o cestování

Andrzej Stasiuka *Východ*; Мария Алексеевна Елизарьева (Rusko): *Центральноевропейский языковой союз – семантическая конвергенция (на примере чешского и немецкого языков)* – text o jednom z nejméně prozkoumaných rysů tzv. středoevropského jazykového svazu – německého sémantického kalku v českém jazyce a některých dalších slovanských jazycích; Jana Kostincová (ČR): *Go Mittel(East)? Hledání exofonní poezie v současné střední Evropě* – článek o současné exofonní a multilingvální poezii, poetice překladu a o současné multilingvální literární tvorbě; Petr Kučera (ČR): *Šumavská literatura jako regionální literatura středoevropské periferie* – o problematice německy i česky psané literární tvorby na pomezí Čech, Bavorska a Rakouska s důrazem na horskou oblast Šumavy a jejího podhůří: „*Zatímco pro české autory je Šumava (a do určité míry i Pošumaví) prostorem nových objevů, pro německy píšící autory představuje hraniční pohorí důvěrně známou krajinu dětství a mládí...*“ (s. 119); Michał Kuran (Polsko): *Europa Środkowa przelomu XVI i XVII wieku – przejawy wspólnoty idei w literaturze (perspektywa polska)* – o střední Evropě na přelomu 16. a 17. století – projevy společenství idejí v literatuře (polská perspektiva); Eva Kudrjavceva Malenová (ČR): *Neználek Nikolaje Nosova – český fenomén ve středoevropském kontextu* – zajímavé pojednání o vydávání pohádkové trilogie o Neználkovi, jejímž autorem je ruský spisovatel pro děti a mládež Nikolaj Nosov a o výsledcích výzkumu, který potvrdil hypotézu, že v českém jazykovém kontextu vychází toto dílo s jistým výsadním postavením mnohem častěji než v ostatních jazykových kontextech: „*Jedná se totiž o jedno z mála děl pocházejících z ruské literatury pro děti a mládež, které vycházejí v češtině kontinuálně i po roce 1989. Zatímco současná díla ruské proveniencce nevycházejí v oblasti literatury pro děti a mládež vůbec [...]. Na základě výše uvedeného lze považovat pohádky o Neználkovi za fenomén, který vévodí českým vydáním ruské literatury pro děti a mládež již po mnoho desítek let...*“ (s. 148–149); Martin Markoš (ČR): *Nacionalismus, světoobčanství a vnímání vlastní historie v tvorbě Jaroslava Rudiše* – článek o románové, povídkové, komiksově a dramatické tvorbě autora české prózy 21. století Jaroslava Rudiše; Ivo Pospíšil (ČR): *Tři*

listy o sovětské literatuře Alfreda Ljudvigoviče Bema: ruský fenomén a střední Evropa – autor pozoruhodné studie charakterizuje Alfreda Ljudvigoviče Bema jako Středoevropana, znalce ruské literatury 19. století, zakladatele pražské Společnosti Dostojevského a přináší analýzu jeho tří dopisů o sovětské literatuře z roku 1933: „*Alfred Bem se zamýšlel nad osudem ruské literatury po velkém kataklyzmatu dvou revolucí roku 1917 a občanské války a období rekonstrukce za Stalinovy diktatury [...] povaha nového režimu, který se začal utvářet po roce 1929, zásadně ovlivnila i podobu kultury, umění a literatury. Bem zásadní obrysy tohoto vývoje a jeho obecné rysy vystihl, tedy i to, že budoucnost ruské literatury je především na území Ruska...*“ (s. 172); Sergej Skorvid (Rusko): *Středoevropský jazykový svaz z hlediska jeho konstituování a konstituovanosti* – příspěvek pojednává o strukturálních shodách mezi slovanskými a neslovanskými jazyky ve střední Evropě, pro jejichž popis lingvisté používají termín středoevropský jazykový svaz; Jaroslav Sommer (ČR): *Homosexualita jako téma pro české divadlo* – článek o profesionální české divadelní scéně od roku 2010 a o inscenacích, ve kterých některá z jednajících postav vykazuje homosexuální chování; Josef Šaur (ČR): *Hlavní tendence v aktuální české recepci ruské literatury* – autor si všímá české recepce ruské literatury především v letech 2007–2016 na základě knižně vydaných překladů a přináší zjištění, že převážně jsou překládána díla, která přinášejí fakta o ruských dějinách 20. století a o současném Rusku; Patrik Šenkár (Slovensko): *Večné a podobné zrkadlenia „rozprávkového“ sveta „stredoeurópskych“ detí v intencionálnych prózach D. M. Anocovej a J. Nováka* – příspěvek je zaměřen na básnickou a prozaickou tvorbu Dagmar Márie Anocové a Jaromíra Nováka jako dvou nejvýraznějších představitelů současné slovenské literatury pro děti a mládež v Rumunsku: „*Čitateľsky expresívne je poznanie pre deti o starostiach každého človeka na tomto svete. Dôležitý je pritom pocit patril k niekomu... Tento svet kladie [autor – pozn. Z. M.] do kontrastu so zmeneným svetom dospelého človeka, ktorý je odlišný – až neľudský (nenávisť, zloba, egoizmus, výsmech, pohrdanie, nechota, nepochopenie). Dôležité je teda poznať iných ľudí i okolie a pozrieť sa do očí pria-*

mych lidí...“ (s. 212); Tereza Šmídová (ČR): *Autor a čtenář v česko-slovenské fanouškovské literatuře* – informace o úloze autora a čtenáře v oblasti česko-slovenské fanfiction; František Všetická (ČR): *Mirákl Josefa Škvoreckého* – text pojednává o výstavbě románu *Mirákl* (1972), který spisovatel Josef Škvorecký zpracoval na paralelním a hudebním (vesměs jazzovém) principu; Jana Waldnerová (Slovensko): *Poetika humoru románu Poslední aristokratka* – úvaha o románové trilogii současného českého autora Evžena Bočka s názvem *Poslední aristokratka* (2012); Viera Žemberová (Slovensko): *Homo scribens versus homo politicus* – v zajímavém textu se zdůrazňuje, že národní a geopolitické dějiny jsou provázeny osobnostmi, které svou uměleckou literaturou, kulturní publicistikou nebo esejí ve své době jako aktivně politicky se projevující jednotlivci přicházeli s názory na problémy národní a evropské.

Druhá kapitola zveřejňuje tyto příspěvky: Iveta Bůžková (ČR): *Slovinská esejistika a střední Evropa* – článek poukazuje na odezvu středoevropské myšlenky ve Slovinsku a zkoumá eseje Vena Taufera, Aleše Debeljaka a Draga Jančara; Oksana Blashkiv (Polsko): *Dmytro Čyžev's'kyj and Yurii Shevelov: Two Visions of Europe* – informace o Dmitriji Čiževském a Juriji Ševelovovi a jejich dvou vizích Evropy; Alexandra Gorodecká (ČR): *Central Europe through the Eyes of a Dutchman: a Neo-colonial Depiction of Central Europe in Working with Eastern Europe (2006) by a Dutch 'Expert' on Cultural Studies Jacob Vossestein* – text o střední Evropě očima Holanďana a o holandských kulturních studiích Jacoba Vossesteina; Monika Gračka (Polsko): *Rosyjska myśl narodnicka na emigracji* – úvaha o ruském narodnickém myšlení v exilu; Miroslav Jeřábek (ČR): *Richard Coudenhove-Kalergi a Elemér Hantos: Geopolitické a kulturní koncepty (střední) Evropy po roce 1918* – autor popisuje vlivná hnutí ve dvacátých letech 20. století vedená převážně filozofy a ekonomy; Alena Klvaňová (ČR): *Fenomén nových subjektů na slovinské politické scéně: problém stability stranického systému Republiky Slovinsko* – příspěvek se zabývá stranickým systémem Republiky Slovinsko v posledních letech, kdy se na tamější politické scéně prezentovaly nové úspěšné poli-

tické strany; Anna Kobylińska (Polsko): *Niewidzialna Słowacja. Falszywe perspektywy na ruchomej mapie Europy Środkowej* – Neviditelné Slovensko. Falešné perspektivy na pohyblivé mapě střední Evropy; Michał Kopczyk (Polsko): *Europa Środkowa w kontekście studiów postkolonialnych. Subiektywne raport z lektur* – úvaha o střední Evropě v kontextu postkoloniálních studií; Krištof Jacek Kozak (Slovensko): *Central Europe as Cosmopolitan (Id)Entity* – autor usiluje o zachycení střední Evropy jako kosmopolitní (id)entity; Маркeта Поledникова (ČR): *Сдвиги в рефлексии Владимира Соловьева в чешской и словацкой среде* – pojednání je zamýšlením nad filozofickým učením ruského myslitele Vladimíra Sergejeviče Solovjova a nad posuny v jeho reflexi v českém a slovenském prostředí: «В области философии мы можем сегодня наблюдать тенденцию направленности от практической философии к теоретической, а также можем наблюдать повышение интереса к другим дисциплинам и способам восприятия мира (к теологии, эстетике, мистике, поэзии и т. п.). Такой подход способствует лучшему пониманию философии Соловьева в целом, так как Соловьев – мыслитель всесторонний...» (s. 359); Karolina Pospiszil (Polsko): *Czy homo europae centralis to homo motus? Rozważania o środkowoeuropejskiej „solidarności poruszonych“* – úvaha o středoevropské tzv. „solidaritě pohybu“ a odpovědi na otázku, zda je „homo europae centralis homo motus?“; Richard Změlík (ČR): *Digital Humanities v literární vědě a problematika interpretace empirických modelů* – článek se zabývá problematikou Digital Humanities v literární vědě a soustřeďuje se především na interpretaci empirických modelů; Tereza Žáková (ČR): *Co nás spojuje? Odras česko-ukrajinských jazykových a historických interferencí v současných vztazích mezi Čechy a Ukrajinci* – příspěvek pojednává o několika stěžejních historických a jazykových interferencích, které spojují nejen český jazyk s ukrajinským jazykem, ale zejména Čechy a Ukrajince v širším slova smyslu.

Publikované literárněvědné a jazykovědné statě se ve své různorodosti odlišují jak pestrostí odborného a tematického zaměření, tak rovněž svou rozdílnou kvalitou a vypovídací hodnotou. Tato

mnohoaspektová odborná kniha tak dává prostor pro vyjádření pluralitních názorů a úsudků z rozdílných zorných úhlů, pro předkládání a prezentaci různorodých směrů výzkumu a bádání.

Posuzovaná multikulturní kolektivní monografie postihuje širokou paletu impulsů, které výše uvedená problematika nabízí a přispívá tak

k jejímu hlubšímu pochopení a vícestrannému náhledu.

Domnívám se rovněž, že předložená publikace je podnětným příspěvkem k následným diskusím o výše zmíněné tematice a neměla by uniknout pozornosti zejména odborné, ale i širší veřejnosti.

---

doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

Katedra slovanských jazyků a literatur

Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita

Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika

matyus@pf.jcu.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.